

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ. ПРОЦЕС КОРПОРАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ПЕРЕВАГИ

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF CORPORATE-TYPE LEGAL ENTITIES WITH THE PARTICIPATION OF THE STATE. PROCESS OF CORPORATIZATION OF STATE ENTERPRISES: MAIN STAGES AND ADVANTAGES

Хомляк О.Р., магістр права

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
юрист

Товариство з обмеженою відповідальністю «Інтернаціональна паливно-енергетична компанія»

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-методологічних проблем дослідженню особливості правового статусу держави як суб'єкта корпоративного права, особливостям правового статусу юридичних осіб корпоративного типу за участю держави. Визначено основні способи набуття державою корпоративних прав, надано визначення корпоратизації, визначено види господарських товариств учасником в яких може бути держава, визначено особливості здійснення корпоративних прав держави. Висвітлено переваги корпоратизації та наведено успішні приклади корпоратизованих підприємств. Визначено принципи корпоратизації державних підприємств. Наведено правові аспекти регулювання здійснення процесів корпоратизації. Проаналізовано важливість акціонерних товариств для економіки України.

Застаріле законодавство України та сучасний стан економічних відносин України, імплементація норм європейського законодавства, приведення законодавства України у відповідність до правової системи Європейського Союзу зумовлює порушення питання стосовно особливості правового статусу держави як суб'єкта корпоративного права, особливостям правового статусу юридичних осіб корпоративного типу за участю держави.

Питання державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі на сьогодні є актуальним об'єктом для дослідження, що пояснюється такими причинами. По-перше, значна кількість об'єктів державної власності потребує підвищення ефективності управління ними, що зумовлює перетворення державних підприємств у більш ефективні правові форми існування юридичної особи. По-друге, існування високої конкуренції за об'єкти державної власності робить необхідним забезпечення прозорості приватизаційних процесів.

Варто зазначити що, одним із основних напрямів економічної політики України є трансформування відносин власності, роздержавлення, приватизація, державна підтримка і захист всіх форм власності та господарювання. Важливим засобом реалізації цього напрямку є корпоратизація.

Ключові слова: корпоратизація, корпоративні права, правовий статус держави як суб'єкта корпоративного права, господарське товариство.

The article is dedicated to highlighting one of the topical theoretical and methodological problems of researching the peculiarities of the legal status of the state as a subject of corporate law, the peculiarities of the legal status of corporate-type legal entities with the participation of the state. The main methods of acquisition of corporate rights by the state are defined, the definition of corporatization is given, the types of business companies in which the state can be a participant are defined, the peculiarities of the exercise of corporate rights of the state are defined.

The principles of corporatization of state enterprises are defined. The legal aspects of regulation of corporatization processes are presented. The importance of joint stock companies for the economy of Ukraine is analyzed.

The outdated legislation of Ukraine and the modern state of economic relations of Ukraine, the implementation of the norms of European legislation, the bringing of the legislation of Ukraine into compliance with the legal system of the European Union lead to the violation of the issue regarding the peculiarities of the legal status of the state as a subject of corporate law, the peculiarities of the legal status of corporate-type legal entities with the participation of the state.

The issue of state unitary enterprises and business associations, in the authorized capital of which more than 50 percent of the shares (shares) belong to the state, is currently a relevant object for research, which is explained by the following reasons. First, a significant number of state-owned objects need to improve the efficiency of their management, which leads to the transformation of state-owned enterprises into more effective legal forms of existence of a legal entity. Secondly, the existence of high competition for state-owned objects makes it necessary to ensure the transparency of privatization processes.

It is worth noting that one of the main directions of the economic policy of Ukraine is the transformation of property relations, denationalization, privatization, state support and protection of all forms of ownership and management. Corporatization is an important means of implementing this direction.

Key words: corporatization, corporate rights, legal status of the state as a subject of corporate law, business partnership.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній правовій науці значна увага присвячена вивченню питання, особливості правового статусу держави як суб'єкта корпоративного права, особливостям правового статусу юридичних осіб корпоративного типу за участю держави зокрема в працях: О. М. Вінник, Л. В. Винар, О. В. Дзера, Р. А. Майданик, В. М. Коссака, Н. С. Кузнецова, Я. М. Шевченко, В. С. Щербина та інших.

Аналіз різнобічних наукових праць та досліджень. Надано аналіз особливостям правового статусу юридичних осіб корпоративного типу за участю держави. Визначено види господарських товариств в яких учасником може бути держава. Надано роз'яснення щодо основних переваг корпоратизації державних підприємств, проана-

лізовано сучасний стан державних підприємств станом на 2023 рік. Наведено позитивні приклади корпоратизації українських підприємств.

Розкриваючи зміст питання, передусім варто розкрити питання щодо способів набуття державою корпоративних прав, зокрема за українським законодавством існують такі способи набуття державою корпоративних прав:

1) корпоратизація, відповідно до п. 1 Про корпоратизацію підприємств: Указу Президента України від 15.06.1993 року, визначається – корпоратизацією є перетворення державних підприємств, закритих акціонерних товариств, більш як 75 відсотків статутного фонду яких перебуває у державній власності, а також виробничих і науково-виробничих об'єднань, правовий статус яких

раніше не був приведений у відповідність з чинним законодавством (далі – підприємства), у відкриті акціонерні товариства [1].

2) придбання корпоративних прав існуючих господарських товариств.

3) одноосібне заснування чи співзаснування новоутворених господарських товариств.

Організаційно-правова форма господарських товариств в яких учасником може бути держава є: акціонерне товариство та товариство з обмеженою відповідальністю або товариство з додатковою відповідальністю. Беручи за основу розмір частки держави у статутному капіталі можна виокремити три основні групи господарських товариств, учасником яких є держава:

1) із значною часткою (50–100%) забезпечують контроль держави над прийняттям рішень у господарських товариствах.

2) із середньою часткою (25–50%) – неповною мірою забезпечують здійснення значного контролю.

3) з незначною часткою (менше 25%) – неповною мірою забезпечують здійснення зазначеного контролю.

Пропонуємо детально розглянути питання корпоратизації, як однієї з поширених форм перетворення державних підприємств.

Корпоратизація в Україні започаткована Указом Президента України «Про корпоратизацію підприємств» від 15 червня 1993 р. № 210/93, який є чинним і на сьогодні. Указ визначає мету корпоратизації у складі трьох частин: реформування управління державним сектором економіки; підвищення відповідальності державних підприємств за результати економічної діяльності; підготовка їх до приватизації.

Мета корпоратизації – реорганізація державного підприємства чи їх об'єднання шляхом перетворення. Суб'єкт господарювання, який пройшов процес корпоратизації, називається корпоратизованим. Тому, заслуговує на увагу аналіз специфіки корпоратизованого акціонерного товариства порівняно з іншими державними підприємствами.

Починаючи реформування відносин власності у 1992 р., держава мала на меті, насамперед, проведення широкомасштабної і швидкої зміни правового статусу державних підприємств. Проте, це само по собі не могло бути достатнім інструментом підвищення ефективності виробництва. Це пояснюється тим, що правові відносини власності – не реальні (економічні), а вольові (ідеальні) відносини, які не утворюють субстанції виробничих відносин і через те перебувають поза сферою виробництва. Внутрішньою властивістю реалізації всякої, в тому числі й акціонерної, власності є управління даним процесом, без чого власність не реалізується [2, с. 135].

В Україні акціонерні товариства можуть бути новостворені, створені шляхом реорганізації або виділення, а також приватизації, корпоратизації, корпоратизації і наступної приватизації [3, с. 54].

Переважає більшість з них створена саме трьома останніми шляхами і пов'язана з участю держави як власника (акціонера).

Перетворення державних підприємств у акціонерні товариства дає змогу створити організаційно-фінансову основу для вирішення багатьох проблем, які виникають протягом їх діяльності. По-перше, забезпечується виведення підприємства з-під адміністративного підпорядкування міністерству. Плани виробничого і технологічного розвитку затверджуються товариством самостійно, без будь-якого узгодження згоди. По-друге, з'являються додаткові, досить суттєві, джерела фінансування виробничого розвитку. Корпоративний сектор економіки фінансується, перш за все, за рахунок внутрішніх джерел – чистого прибутку та амортизації, а також за рахунок емісії цінних паперів і кредитів.

Процедура корпоратизації складається з таких етапів:

1) затвердження рішення про корпоратизацію державного підприємства;

2) створення комісії з корпоратизації;

3) підготовка акта оцінки вартості цілісного-го майнового комплексу відповідно до методики оцінки вартості об'єктів приватизації підприємства, проекту плану розміщення акцій і проекту статуту акціонерного товариства;

4) затвердження засновником акта оцінки вартості цілісного майнового комплексу, прийняття рішення про створення акціонерного товариства та затвердження його статуту;

5) державна реєстрація акціонерного товариства та його статуту. Припинення повноважень комісії з корпоратизації;

6) затвердження персонального складу наглядової ради, правління, ревізійної комісії акціонерного товариства Міністерством економіки, Міністерством фінансів і Фондом державного майна України;

7) реєстрація випуску акцій;

8) укладення договору з реєстратором або зберігачем і депозитарієм чи отримання ліцензії на самостійне ведення реєстру власників іменних цінних паперів [4].

Оскільки, акціонерні товариства є найбільш зручною формою для акціонерні товариства мають такі переваги:

1) для учасників – це обмежена відповідальність за діяльність товариства, легкість вступу і виходу шляхом придбання і відчуження акцій, можливість передання акцій у спадщину, правонаступництво, наявність документів, що підтверджують право власності на цінні папери; участь в управлінні і можливість контролю та вирішального впливу на діяльність товариства; отримання дивідендів, підвищення ринкової вартості акцій у випадку зростання вартості підприємства в цілому, захист прав акціонерів з боку держави, можливість оформлення застави цінних паперів тощо;

2) для корпорації – можливість найдешевшої мобілізації інвестиційного капіталу, зростання вартості бізнесу, запровадження управління підприємством з використанням принципів корпоративного управління та ін.;

3) для держави – сприяння розвитку фондового ринку, зростання довіри зовнішніх інвесторів, поліпшення міжнародного іміджу країни. Варто зазначити що станом на 2023 р. спостерігається значне зростання власного капіталу підприємств, оборотних активів та первісної вартості основних засобів господарських товариств. Встановлено що у статутному капіталі яких державна частка перевищує 50%. Незважаючи на фінансову кризу, спостерігається значне зростання (більш як у два рази) інвестицій у корпоративний сектор України. За рахунок усіх джерел фінансування залучено численну кількість інвестицій [5].

Отже, основною метою корпоратизації є зміцнення позицій на внутрішньому та світовому ринку, підвищення стійкості, ефективності та конкурентоспроможності всіх учасників об'єднання.

Основними елементами корпоратизації є організація, планування та цінова політика.

Критеріями корпоратизації є ефективне використання ресурсів регіону.

Завдання для результатів корпоратизації є: – досягнення стратегічних цілей та економічних завдань в діяльності регіону; -взаємна відповідальність органів управління, бізнес-структур і громадськості за станом комплексного розвитку і функціонування регіону; – ліквідація тіньової господарської діяльності; – висока частка доданої вартості в ціні вироблених товарів, робіт та послуг; – максимальне використання місцевої ресурсної бази виробництва; – забезпечення доходів населення на рівні нормативної достатності; повна зайнятість працездатного населення.

Принципами корпоратизації можна виокремити наступні: – цілісний набір виробництва для кількісного вжитку; – формування використання корпорацій, які диференціюються за величиною та чисельністю працівників; – можливість

безперешкодного входу в корпорацію виробників кінцевої та проміжної продукції; – гнучкість; – комплексність; – науковість; – альтернативність;

Стосовно напрямів корпоратизації можна виокремити за такими структурами: галузева структура, територіальна структура, організаційно-економічна структура, інституційна структура.

Способами забезпечення корпоратизації є: – вдосконалення нормативно-правової бази господарювання на певному підприємстві так і в окремому регіоні; – перехід до управління економікою на основі стратегічного планування соціально економічного регіону; – забезпечення партнерства управління, ведення господарської діяльності та суспільних інтересів.

Варто навести дослідження періоду 2016–2023 років кількості господарських товариств у сфері управління Фондом державного майна, що мають частку держави в статутному капіталі, скоротилась на 19% у зв'язку із приватизацією та банкрутством деяких товариств. Надходження до бюджету від сплати дивідендів періоду зросло вдвічі, тоді як товариства з корпоративними правами держави продемонстрували збитковість більш ніж у 8 разів. Така ситуація пояснюється тим, що до сфери управління Фонду державного майна передаються підприємства, що мають незадовільний господарсько-фінансовий стан (збитковість, нерентабельність, борги, неможливість реорганізувати виробництво, зменшити умовно-постійні витрати), спричинений неефективним менеджментом при попередній формі власності – державній.

З метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки 18 грудня 2019 Кабінет Міністрів схвалив розроблений Міністерством економіки план заходів щодо приведення у відповідність до стандартів корпоративного управління, затверджених ОЕСР. Реформа корпоративного управління визначила 10 державних підприємств, які підлягають процедурі корпоратизації: НАК «Нафтогаз України», АТ «Укрзалізниця», ПрАТ «Укргідроенерго», НЕК «Укренерго», ДК «Укроборонпром», АТ «ДПЗКУ», ДП «НАЕК «Енергоатом», ДП «АМПУ», ДП «МА «Бориспіль», АТ «Укрпошта» [6].

Станом на 2023 рік найбільш успішним прикладом корпоратизації залишається ПрАТ «Укргідроенерго», ПрАТ НАЕК «Укренерго» є корпоратизовані у форму акціонерного товариства.

Станом на 2023 рік Державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» залишається єдиною атомною компанією в Україні, яка перебуває в статусі унітарного державного підприємства. Оскільки ДП «НАЕК «Енергоатом» є підприємством, яке має стратегічне значення для економіки й безпеки держави, адже є лідером з виробництва електроенергії в Україні. Оскільки, ДП «НАЕК «Енергоатом» є оператором чотирьох діючих атомних електростанцій України, на яких експлуатується 15 атомних енергоблоків.

Частка ринку ДП «НАЕК «Енергоатом» складає 51,4% від загального обсягу усієї електроенергії [7].

Передумовою для початку процесу корпоратизації ДП «НАЕК «Енергоатом» стала Угода України про асоціацію з ЄС та Європейським співтовариством з атомної енергії, що передбачає впровадження принципів Організації з економічного співробітництва та розвитку [8].

Станом на 22 березень 2023 року Президентом України підписано Закон України «Про акціонерне товариство «Національна атомна енергетична компанія «Енергоатом» для здійснення корпоративної реформи ДП «НАЕК «Енергоатом». Даний Закон визначає правові, економічні та організаційні засади утворення та функціонування акціонерного товариства «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», 100 відсотків акцій якого належать державі і не підлягають приватизації, управління, використання та розпорядження його майном і спрямований на сталий розвиток товариства, забезпечення економічної та енергетичної безпеки і захисту інтересів держави [9].

Таким чином висновком може слугувати те що, стимулювання ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки сьогодні є основною ціллю стратегічного розвитку станом на 2023 рік в Україні. В першу чергу корпоратизація забезпечить для державних підприємств реорганізацію організаційно-правової форми та структури управління для забезпечення відкритості та прозорості організації для внутрішніх та зовнішніх суб'єктів господарювання. Підприємства з корпоративними правами держави на сьогодні мають ряд проблем, які залишилися від державної форми власності, зокрема: збитковість, борги, нездатність реорганізувати виробництво, блокування виходу на міжнародний ринок, перевитрати умовно-постійних витрат, прихованість та неефективність управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про корпоратизацію підприємств: Указ Президента України від 15.06.1993 № 210/93.
2. Білорус О.Г., Рогач В.І. Акціонерні товариства: організація і управління Техніка. 1992. С. 144.
3. Довгань Л. Є. Корпоративне управління і права акціонерів: Метод, вказівки до вивч. дисц. «Корпоративне управління» для студ. Ф-ту менеджменту та маркетингу. К.: НТУУ «КШ». 1998. С. 71.
4. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення і розвиток. С.2003. 149.
5. Офіційний сайт Фонду державного майна України. Корпоративне управління.
6. Міністерство економіки України: Інформація про корпоративну реформу в Україні. 03.10.2021.
7. Офіційний сайт ДП «НАЕК «Енергоатом». Дата звернення: 28.04.202.
8. Урядовий портал: Корпоратизація «Енергоатома» сприятиме більш ефективному управлінню та розвитку компанії. дата звернення: 28.04.2023.
9. Про акціонерне товариство «Національна атомна енергетична компанія «Енергоатом» для здійснення корпоративної реформи ДП «НАЕК «Енергоатом»: Закон України від 22.03.2023 № 2896-ІХ.